

БІЛА І. М. Виховання як шлях особистісного зростання / І. М. Біла // Актуальні проблеми психологічної науки у вимірах сучасного освітнього простору : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Полтава, 15-16 травня 2014 р. – С. 4-7.

**ВИХОВАННЯ ЯК ШЛЯХ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ
(ДО 190-РІЧЧЯ К. Д. УШИНСЬКОГО)**

Біла І. М., Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Переймаючись майбутнім своєї країни та прогнозуючи її майбутні перспективи, ми зосереджуємо увагу на проблемі вихованні молодого покоління, яке незабаром творитиме нашу історію, вирішуватиме проблеми суспільства, формуватиме потенціал країни. Обираючи виховні стратегії, свою увагу ми звертаємо на ті, які зарекомендували себе на практиці, пройшли випробування часом, залишились нам у спадок від великих педагогів, науковців, що продемонструвавши плідність наукової думки та непересічний приклад життя в ім'я людей.

Серед знаних та шанованих постатей К. Д. Ушинського, відомого педагога, фундатора, нашого земляка (уродженця Чернігівщини) є не тільки взірцем та прикладом успішної людини, але й об'єктом вивчення продуктивності педагогічної думки. К. Д. Ушинський продемонстрував нам особистий приклад самовідданості та самоздійснення, хоча й прожив усього 46 років. Вже у 20-ти річному віці він отримав звання кандидата юриспруденції, а через 2 роки вже виконував обов'язки професора кафедри камеральних наук [2]. Життєві обставини та активна життєва позиція вивели Ушинського на педагогічну ниву. Плідно працюючи, Костянтин Дмитрович залишив багато педагогічних праць, що є цінними та актуальними й на сьогоднішній день.

Нелегкий життєвий шлях, професійний досвід, інтеграція юридичних та педагогічних знань сформували свідомість науковця та виступили передумовою його плідної педагогічної діяльності. Важливим підґрунтям становлення здібностей Костянтина Дмитровича виступив і генетичний фактор, значення якого він визначає, зауважуючи: «Організм батьків з усіма його характеристиками, природженими особливостями і усіма змінами, внесеними до нього духовним життям людини, в

найрізноманітніших комбінаціях передається дітям і становить для них весь обсяг природжених нахилів» [1, Т. 1, С.115].

Зростаючи у благополучній сім'ї зі справжніми устоями та цінностями, де батько, Дмитро Григорович, був учасником війни 1812 року, Бородинської битви, мав дворянський титул, а мати, Любов Іванівна, володіла німецькою, французькою, англійською мовами, К. Д. Ушинський здобув ґрунтовний фундамент розвитку особистісних якостей, любові до людей, до праці та знань [2].

Сьогодні, коли криза особистості набула грандіозного масштабу, а психіка покоління ЯЯЯ (як називають молодь, що народилось між 1980-ми та 2000-ми роками) деформована егоїзмом і нарцисизмом, ми спостерігаємо недорозвиток навичок комунікативності, емпатії, креативності, відсутність самоідентифікації та регрес процесу дорослішання.

Взаємодія зі світом через екран, постійний пошук дози дофаміну у соціальних мережах, агресивна захисна реакція створює негативні передумови для погіршення психічного здоров'я молоді та регресу їх особистості.

Означені проблеми десоціалізації сучасної молоді дивним чином схожа з проблемами 200-річної давнини. Звернемось до праць К. Д. Ушинського («Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології», «Про народність у суспільному вихованні», «Труд в його психічному та виховному значенні» та ін.) і спробуємо знайти відповідь на поставлені сьогоднішнім питанням.

К. Д. Ушинський описує та аналізує проблему педагогічного виховання дітей: «Батько, людина, яка проклала сама собі дорогу, трудиться, б'ється з усіх сил, щоб позбавити своїх дітей необхідності працювати, і нарешті, залишає їм забезпечене матеріальне положення. Що ж приносить цей стан дітям? Він дуже часто не тільки буває причиною аморальності в дітях, не тільки губить їх розумові здібності та фізичні сили, але навіть робить їх нещасними, так якщо порівняти щастя батька, який тяжкою наполегливою працею нажив добро, і дітей, які проживають його без усякої праці, то ми побачимо, що батько був незрівнянно щасливішим за дітей. А між тим бідняк, що трудився все життя, для того щоб дітям його не потрібно було трудитися, – бився ціле життя, щоб зруйнувати їхню моральність, скоротити їхнє існування і зробити для них

щастя неможливим! Про серйозне виховання він не дбав: для чого воно? – Були б гроші! Нехай виховує той, у кого їх немає. І не подумав він, що праця, а за нею й щастя самі знайдуть бідняка; а багач повинен ще вміти відшукати їх» [1, Т. 1, С.127].

І справді, сьогоднішні установки на швидке і легке збагачення, пріоритет комфортного життя, формують відразу до праці, демотивують молодь, роблять її пасивною, інфантильною та призводять до психічних проблем. К. Д. Ушинський не тільки констатує проблему лінощів, а й обґрунтовує правильний шлях виховання. «Тіло, серце і розум людини вимагає праці, і ця вимога така настійна, що якщо, чомусь у людини не виявиться своєї особистої праці в житті, тоді вона втрачає справжню дорогу і перед нею відкривається дві інші, обидві однаково погибельні: дорога ненаситного невдоволення життям, похмурої апатії і бездонної нудьги або дорога добровільного, непомітного самознищення, за якою людина швидко спускається до дитячих забаганок або тваринних насолод. На тій і на іншій дорозі смерть оволодіває людиною заживо тому, що праця – особиста, вільна праця – і є життя» [1, т. 1, С.129].

Прагнення до насолоди, демобілізує адаптивні можливості молодих людей. Пошук легких життєвих шляхів веде до «безодні». «Насолода, якщо вона не супроводжується працею, не тільки швидко втрачає свою ціну, але також швидко спустошує серце людини і забирає у неї одне за одним усі її найкращі гідності. Праця неприємна нам, як узда, накинута на наше серце, що прагне до вічного, незворушного щастя, але без цієї вузди серце, представлене неприборканості своїх прагнень, збивається з дороги і, якщо воно піднесене, швидко досягає бездонної прірви нічим не здоланої нудьги і похмурої апатії, коли ж воно дрібне, то буде занурюватися день за днем, тихо і непомітно, у тину дрібних недостойних людини клопотів і тваринних інстинктів» [1, Т. 1, С.131].

К. Д. Ушинський переконаний, що молодь, яка прагне доміняти комфорту та псевдоестетики втрачає правильні орієнтири. Найціннішою є краса моральна, а дотримання етичних норм, що складають фундамент людської культури, формує не тільки моральні основи характеру, але й усю психофізіологічну структуру індивіда, його поведінковий симптомокомплекс.

«Образ думок людини, – на думку Костянтина Дмитровича, – образ її дій, звички, набуті нею в житті, її розумовий і моральний розвиток – все, що визначається

вихованням і життям у суспільстві, змінюючи духовну сторону характеру, відбивається в її тілесній стороні, і, таким чином, ідея характеру намічається в зовнішності. Цю – ідею схоплює талановитий живописець, що вміє знайти і передати на полотні типову рису характеру, відрізнити істотне від випадкового» [1, Т. 1, С 112].

Духовний і розумовий розвиток справді відображається в зовнішності людини. Ушинський пропонує вдивитися в саме прекрасне обличчя дикуна, у вираз його емоцій, в його міміку, рухи, ходу, вслухатися в його сміх, в тони його голосу, і побачити, що це «неопрацьований, хоча, може бути, і багатий ґрунт, груба, хоча, може бути, і прекрасна, кора, через яку не пробився ще дух. Освідчіть самого цього дикуна, і зовнішність його прийме інший характер ...» [1, Т. 1, С 249].

К. Д. Ушинський помічає страшні зміни в зовнішності людини під впливом аморального життя. «Багатьом, ймовірно, вдавалося на своєму віку бачити приклади, як постійна звичка принижуватися і падлючити перетворювало помалу найпрекрасніше обличчя в огидну вивіску душевної низькості. Будь-яка нова низькість, всякий хабар, наприклад, записувався в ньому новою рисою» [1, Т. 1, С 249].

У кожній цитаті Ушинського ми відмічаємо його педагогічну прозорливість – уміння спостерігати і прогнозувати, що є найбільш цінним у педагогічній професії. Своїм послідовникам він залишив цілий шерег цінних психолого-педагогічних рекомендацій, просякнутих гуманізмом та думкою про особистість, про можливості виховання, що розширює межі людських сил: фізичних, розумових і моральних.

У своїх роботах К. Д. Ушинський фактично закликав до перемін, що орієнтують на прогрес людства – пріоритетів виховання, самовиховання особистості. І розмірковуючи, вказував напрями виховання: «... можна сподіватися, що людство, нарешті, втомиться гнатися за зовнішніми зручностями життя і піде створювати набагато міцніші зручності в самій людині, переконавшись не на словах, а на ділі, що головні джерела нашого щастя і величі не в речах і порядках, що нас оточують, а в нас самих» [1, Т. 1, С 295].

Література.

1. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. Т. 1-2. Под ред. А. Н. Пискунова, Г. С. Костюка,, Д. О. Лордкипаридзе, М. Ф. Шабаевой. – М., «Педагогика», 1974. (Пед. б-ка).

---

2. Ушинский К. Д. Біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://uk.wikipedia.org>.
